

TÜRK HUKUKUNDA TASARIMLARIN KORUNMASI

Av. Aybige ELMACIOĞLU

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda ("SMK") tasarım; ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümü olarak tanımlanmaktadır. Ürün ise; bilgisayar programları hariç olmak üzere, endüstriyel yolla veya elle üretilen herhangi bir nesnenin yanı sıra birleşik bir ürün veya bu ürünü oluşturan parçaları, ambalaj gibi nesneleri, birden çok nesnenin bir arada algılanan sunumlarını, grafik sembolleri ve tipografik karakterlerdir.

Mülga 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile sadece tescilli tasarımlar düzenlenmiş olup tescilsiz tasarımlar genel hükümlere tabi tutulmuştu. Sınai Mülkiyet Kanunu ile hem tescilli hem de tescilsiz tasarımlar korunma altına alınmıştır.

SMK'nın 56/1 maddesiyle tasarımın yenilik ve ayırt edicilik kriterlerine sahip olması durumunda korunacağı düzenlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmamızın konusunu Türk hukukunda tasarımların korunması oluşturmaktadır.

I. Korunma Şartları

SMK'da tasarımın korunma şartları "*Tasarım Hakkı ve Kapsamı*" ana başlığında ve "*Yenilik ve Ayırt Edicilik*" ile "*Kamuya sunma*" alt başlıkları ile karşımıza çıkmaktadır. SMK m. 55/4 uyarınca tasarım; tescil edilmiş olması hâlinde tescilli tasarım, ilk kez Türkiye'de kamuya sunulmuş olması hâlinde ise tescilsiz tasarım olarak korunmaktadır.

Ayırt edicilik ve yenilik özelliğine sahip tescilli tasarımların koruma ve yenileme süresi SMK m. 69/1'de belirlenmiştir. Buna göre; "*Tescilli tasarımların koruma süresi başvuru tarihinden itibaren beş yıldır. Bu süre beşer yıllık dönemler halinde yenilenmek suretiyle toplam yirmi beş yıla kadar uzatılabilir.*" Tescilsiz tasarımlar bakımından ise tescilli tasarımlar bakımından kanunda aranan yenilik ve ayırt edicilik özelliğine ek olarak "*ilk kez Türkiye'de kamuya sunulma şartı*" da aranmaktadır. Tescilsiz tasarımların koruma süresi SMK m. 69/2'de "*...koruma talep edilen tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten itibaren üç yıldır.*" şeklinde belirtilmiştir.

Diğer bir husus olarak hukukumuzda tasarımın hukuken korunması için yeniliğe ve ayırt edici niteliğe sahip olması ve SMK'nın 58. maddesinin 4 ve 5. bentlerinde belirtilen sınırlama ve istisna hükümlerine takılmaması gerekmektedir.

A. Yenilik

SMK'nın 56. Maddesi "*Yenilik ve Ayırt Edicilik*" başlığını taşımakta olup ilgili maddenin 4. bendine göre; Bir tasarımın aynısı;

- Tescilli tasarım için başvuru veya rüçhan tarihinden önce,
- Tescilsiz tasarım için tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten önce, dünyanın herhangi bir yerinde kamuya sunulmamış ise o tasarım yeni kabul edilir. Tasarımlar sadece küçük ayrıntılarda farklılık gösteriyorsa aynı kabul edilir.

Kanun koyucu yeniliğin belirlenmesinde tescilli tasarımlar için başvuru veya rüçhan tarihini, tescilsiz tasarımlar için ilk kez kamuya sunma tarihini esas almıştır. Yeni; başka türlü olan, aynı olmayan, bilinmeyen, hiç kullanılmamış veya az kullanılmış, ilk defa ortaya atılmış ve öncekilerden farklı olan anlamlarına gelmektedir¹. Kanunda mutlak yenilik ilkesi benimsenmiş olup buna göre mutlak yenilik tasarımın dünyanın hiçbir yerinde bilinmemesidir. Ayrıca yenilik incelemesi Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından başvuru sırasında re'sen yapılmaktadır. Yargıtay içtihatlarında da yeniliğin belirlenmesinde hâkimin değerlendirme yapması yerine uzman bilirkişilerce inceleme yapılması gerektiği görüşü hakimdir².

SMK'nın 57. maddesinde düzenlenmiş olan “*Kamuya Sunma*” ise bilginin kontrol edilemeyecek şekilde ifşa edilmesi anlamına gelmekte olup; sergileme, satış gibi yollarla piyasaya sürme, kullanma, tarif, yayım, tanıtım veya benzer amaçlı faaliyetleri kapsamaktadır. Kamuya sunma, tasarımın herhangi bir sınırlama veya sır saklama yükümlülüğü bulunmayan kişilere açıklanmasıdır³. Daha önce dünyanın herhangi bir yerinde bilinen, yani kamuya sunulan bir tasarım artık Türkiye’de yeni kabul edilmez. Böyle bir tasarıma her nasılsa tescil belgesi alınmışsa belgenin hükümsüzlüğü mahkemeden talep edilebilir⁴. Kamuya sunma kavramından söz konusu tasarımdan kamunun herhangi bir şekilde haberdar olması anlaşılmalıdır. Kamu ile kastedilen üçüncü kişiler çevresidir.⁵

Küçük ayrıntılarda farklılıklar varsa tasarım aynı kabul edilir. Burada, bilinen tasarımlara göre, küçük ayrıntılardaki farklılıktan daha fazla bir farklılığın olup olmadığı araştırılır. Yüzeysel bir bakış açısıyla, adeta tasarımın fotoğrafı çekilircesine⁶ yenilik araştırması yapılarak; tasarımın kendinden önceki bir tasarıma benzeyip benzemediği tespit edilir. Herhangi bir nedenle kamuya sunulmamış ve yayımlanmamış bir tasarım, kamuya sunulmadığı müddetçe yenilik özelliğini yitirmeyecektir.

B. Ayrıt Edicilik

Ayrıt edicilik, tasarımın korunabilmesi için kıyaslanan tasarımlarla arasındaki farklılığın seviyesinin belirlenmesi için konulmuş bir kriterdir. SMK m. 56/5 uyarınca; bir tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde bıraktığı genel izlenim;

¹ SULUK Cahit, Tasarım Hukuku, Ankara 2003, s.229

² Yargıtay 11. HD. 11.02.2015, E.2014/15880-K.2015/1703. “...Somut olayda, yerel mahkeme tarafından, davalı adına tescilli 2009/671 ve 2011/3908 Sayılı tasarımların hükümsüzlüğüne dair davanın reddine karar verilmiş hükme esas alınan bilirkişi raporunda, tasarımlar arasında hiçbir somut karşılaştırma yapılmaksızın ve bu konuda davacı tarafın delilleri tartışılmaksızın "davacı-karşı davalının delil listesinde, inceleme konusu tasarımlara ait genel biçim, form, algı, temel strüktürel yapı bakımından net benzer olacak bir tasarım mevcut değildir. Gazetelerdeki ve fuar stant resimleri açık değildir. İnternet çıktıları da referans olarak kullanılamaz" gerekçesiyle davalı tasarımlarının yeni olduğu ifade edilmiş ise de, söz konusu rapor denetime ve hüküm tesisine elverişli bulunmamaktadır. Mahkemece, gerektiğinde teşhise imkan tanıyan net görüntü içeren görselleri dosyaya sunması için davacı tarafa mehil verilmesi ve sunulacak delillerin mevcut bilirkişi heyetinden ya da gerektiğinde yeni bir bilirkişi heyeti tarafından yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda değerlendirme yapılması, ayrıca davacı tarafca dosyaya sunulan internet görsel delilleri yönünden ise, bilgisayar teknolojileri alanında uzman bir bilirkişiden bu görsellerin hangi tarihte internete yüklendiğinin tespit edilerek kamuya sunulma tarihinin belirlenmesi gerekirken, davacı tarafın rapora ciddi itirazları karşılanmaksızın yazılı gerekçelerle davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiş ve bozmayı gerektirmiştir.”

³ SULUK, s.272

⁴ SULUK, Cahit/KARASU, Rauf/NAL, Temel, Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017, s.316

⁵ BOZBEL, Savaş, Fikri Mülkiyet Hukuku, Eylül 2015, s. 611

⁶ SULUK, s. 224

- a) Tescilli tasarım için başvuru veya rüçhan tarihinden önce,
- b) Tescilsiz tasarım için tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten önce,

kamuya sunulmuş herhangi bir tasarımın aynı kullanıcı üzerinde yarattığı genel izlenimden farklı ise bu tasarımın ayırt edici niteliğe sahip olduğu kabul edilir.

Aynı maddenin 6. bendinde ayırt edici niteliğin değerlendirilmesinde, tasarımcının tasarımı geliştirmede sahip olduğu seçenek özgürlüğünün derecesinin dikkate alınacağı düzenlenmiştir. Ayırt edici nitelik incelemesi yenilik incelemesine nazaran daha kapsamlı bir incelemedir. Bu bağlamda kanun korucu ayırt edicilik niteliğinin belirlenmesinde; genel izlenimde farklılık, bilgilenmiş kullanıcı, tasarımcının tasarımı geliştirmede seçenek özgürlüğünün derecesi, tasarımın uygulandığı ürün ya da alan gibi kriterleri dikkate almaktadır.

- i. Genel izlenimde farklılık:** Bir tasarımın ayırt edici nitelikte olması için, tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde yarattığı izlenimle daha önceki tasarımların böyle bir kullanıcıda bıraktığı genel izlenim arasında farklılık aranmaktadır⁷. Yargıtay uygulamasında genel izlenimde farklılık bulunmaması durumunda tasarımın hükümsüzlüğüne karar verilmesi gerektiği kabul edilmektedir⁸.
- ii. Bilgilenmiş kullanıcı:** Bilgilenmiş kullanıcı ne dikkatsiz bir kullanıcıdır ne de tasarım uzmanı seviyesinde bilgiye sahiptir. Sıradan bir kullanıcının gözden kaçırabileceği önemli ayrıntıları fark edebilecektir. Nitekim tasarımcı kadar bilgiye sahip olmadığı için ayrıntılarla ilgilenmeyecektir⁹. Bilgilenmiş kullanıcı ne bir uzman ne de o ürün ve/veya benzer diğer ürünleri kıyaslayamayacak derecede sektöre veya tasarıma uzak bir kişi olmamalıdır. Bilgilenmiş kullanıcı, tasarımı kullanmasıyla bilgi edinmiş, tasarımı bilen, tecrübe ve deneyim sahibi olan kişi demektir. Bilgilenmiş kullanıcı ortalama tüketiciden farklı olup ortalama tüketiciden daha fazla bilgiye sahip olan, ancak bir sektörde de tasarımı değerlendirecek kadar uzman olmayan kişiyi ifade eder.
- iii. Tasarımcının tasarımı geliştirmede seçenek özgürlüğünün derecesi:** Tasarımlar, yalnızca küçük ayrıntılarda farklılık taşıyorsa aynı sayılmakta ve tasarım tescilinde önem taşıyan temel konu, tasarımcıya tanınan seçenek özgürlüğüdür. Ayırt edici niteliğin değerlendirilmesinde, tasarım sahibinin tasarımını geliştirmesinde sahip olduğu seçenek özgürlüğünün sınırları dikkate alınacak olup seçenek özgürlüğü olmayan hallerde tasarımın ayırt ediciliği oluşmayacaktır¹⁰. Tasarım üzerinde seçenek özgürlüğü ne derecede fazlaysa korumanın kapsamı bir o kadar geniştir. Burada korunan ürün değil, ürünün tasarımıdır. Aksi halde bir tasarım farklı şekillerde diğer tasarımcılara bir seçenek bırakmıyor ise o ürün tasarım mevzuatıyla korunmaz. Çünkü o ürün tekel imkânı sağlamış olacaktır. Oysa tasarım mevzuatının amacı, bizzat ürün üzerinde değil; ürünün tasarımında tekelleşme imkanı sunmaktadır¹¹. Seçenek özgürlüğünün değerlendirilmesi tasarımcıya göre farklılık göstermez, objektiftir.

⁷ SULUK (KARASU/NAL), s.317

⁸ Örn: Yargıtay 11. HD, E. 2016/247, K. 2017/4061, T. 4.7.2017

⁹ SULUK (KARASU/NAL), s.317

¹⁰ GÜNEŞ, İlhami, Sınai Mülkiyet Kanunu'ndaki Tasarım Tescili Konusundaki Yenilikler, Terazi Hukuk Dergisi Sayı 128 Nisan 2017, s.118.

¹¹ SULUK (KARASU/NAL), s.318

Ayrıca ürünün üretim faktörleri ve maliyeti gibi nedenlerden dolayı tasarımın alternatifsiz olduğunun ileri sürülmesi, bu yolla özgün bir tasarımın korunmasının engellenmesi kabul edilmemelidir¹².

- iv. Tasarımın uygulandığı ürün ya da alan:** Ürünün çeşitliliği, sınıfı ve kalitesi, tasarımın kural olarak korumasının belirlenmesinde etkisi yoktur. Bu yüzden tasarımcı ürün seçiminde istediği eşyayı kullanmakta serbesttir. Örneğin, bir oyuncak tasarımı, ayakkabıya uygulandığı zaman yeni bir tasarım meydana gelebilir. Ancak bir tasarımın boyutları üzerinde değişim yapılması sonucu, minyatür haline getirilen bir araba gibi yani yeni bir tasarım ortaya çıktığı anlamına gelmez¹³.

II. Yeniliği ve Ayırt Ediciliği Etkilemeyen Açıklamalar

Kamuya sunma kural olarak tasarımın yenilik ve ayırt edicilik niteliğini ortadan kaldırmaktadır. SMK m. 57/2 uyarınca iki halde kamuya sunulan tasarımın yenilik ve ayırt edicilik kriterleri etkilenmemektedir:

- Tasarım sahibi veya halefleri ya da bunların izniyle üçüncü bir kişi tarafından tasarımın başvuru tarihinden önceki on iki ay içinde kamuya sunulması,
- Tasarım sahibi veya halefiyle olan ilişkiyi suiistimal eden üçüncü kişilerce tasarımın başvuru tarihinden önceki on iki ay içinde kamuya sunulması

şeklindedir. Söz konusu durumların oluşmasından itibaren on iki ay içerisinde tasarım sahibi tescil başvurusu yapması gerekmekte olup sürenin geçmesinden sonra başvurusu yapılan tasarımların yenilik kriteri ortadan kalkacaktır.

Bir tasarım kamuya sunulur sunulmaz yenilik özelliğini yitirmemekte, kamuya sunulan tasarımların on iki ay sonra yenilik özellikleri ortadan kalkmaktadır. Bu durumda tasarım sahipleri on iki ay boyunca tasarımlarının pazarda başarı şansını test edebilecektir¹⁴.

Ayrıca yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere SMK m. 57/1 uyarınca da tasarımın gizlilik şartıyla üçüncü bir kişiye açıklanması kamuya sunma sayılmamakta olması sebebiyle söz konusu açıklama tasarımın yenilik ve ayırt edicilik kriterlerine zarar vermemektedir. Üçüncü kişilere yapılan ve açıkça veya zımnen gizlilik niteliği taşıyan açıklamalar kamuya sunma sayılmamaktadır. Kamuya sunma halleri sınırlı sayıda değildir. Bir kitap veya dergide açıklama yapılması veya kamuya açık bir konferans ya da toplantıda tasarım hakkında bilgi verilmesi kamuya sunma sayılmaktadır¹⁵.

Sonuç

Hukukumuzda tasarımlar, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne giriş sürecinde Topluluk mevzuatına uyum sağlayabilme amacıyla ilk kez 27 Haziran 1995 tarih ve 554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlemeye konu olmuştur.

¹² SULUK, Cahit, Avrupa Topluluğunda Tasarımların Korunması- Topluluk Tasarımı (Community Design) 2002, s. 66-67.

¹³ SULUK (KARASU/NAL), s.318

¹⁴ SULUK (KARASU/NAL), s. 319

¹⁵ SULUK (KARASU/NAL), s.319

Bu kapsamda, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda getirilen değişiklikler sayesinde, hem AB hukuku ile uyumlaşma sağlanmış hem de uygulamadaki pek çok soruna çözüm getirilmiştir.

554 sayılı KHK kapsamında tescilli tasarımlar koruma altında iken tescilsiz tasarımlar için özel bir koruma hükmü bulunmamaktaydı. 6769 sayılı SMK ile tescilsiz tasarımlar da koruma kapsamına alınmıştır. Kanun ile düzenlenen ve koruma kapsamına alan tescilsiz tasarım hakkı, özellikle ülkemizde çokça öneme sahip moda ve tekstil alanları başta olmak üzere meydana gelen tasarım hakkı ihlallerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda yenilik ve ayırt edicilik kriterlerine sahip tescilli ve tescilsiz tasarımların çalışmamızda yer alan diğer şartları da sağlaması durumunda Kanun kapsamında yer verilen korumalardan sağlanması mümkün olacaktır.

Kaynakça

BOZBEL, Savaş, Fikri Mülkiyet Hukuku, Eylül 2015

GÜNEŞ, İlhami, Sınai Mülkiyet Kanunu'ndaki Tasarım Tescili Konusundaki Yenilikler, Terazi Hukuk Dergisi Sayı 128, Nisan 2017

SULUK Cahit, Tasarım Hukuku, Ankara 2003

SULUK, Cahit, Avrupa Topluluğunda Tasarımların Korunması- Topluluk Tasarımı (Community Desing) 2002

SULUK, Cahit/KARASU, Rauf/NAL, Temel, Fikri Mülkiyet Hukuku, Ankara 2017